

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Сумська філія
Кафедра гуманітарних дисциплін**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
навчальної дисципліни «Конфліктологія»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (право)

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 р. №8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Протокол від 27.06.2024 р. №22

Розробник:

1. Професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії ХНУВС, канд.
іст. наук, ст. наук. співр. **Надія ДЕМИДЕНКО**

Рецензенти:

1. Професор кафедри психології та педагогіки Харківського національного
університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор
Наталія МІЛОРАДОВА

2. Старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних
технологій Сумського державного університету, кандидат психологічних
наук, доцент **Наталія ТЕСЛИК**

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема № 1. Становлення конфліктології як науки. Методологія та методи конфліктології	22	4	4			14	
Тема № 2. Сучасні концепції конфлікту. Функції конфлікту. Структура конфлікту та його динаміка	24	6	6			12	
Тема № 3. Стили поведінки в конфліктах. Гендерні конфлікти, стратегії та методи управління гендерними конфліктами	24	6	6			12	
Тема №4. Вплив воєнних конфліктів на психоемоційний стан. Психотехнології раціональної поведінки.	20	4	4			12	
Всього за семестр №2	90	20	20			50	

2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекцій	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема № 1. Становлення конфліктології як науки. Методологія та методи конфліктології	22	2	2			18	
Тема № 2. Сучасні концепції конфлікту. Функції конфлікту. Структура конфлікту та його динаміка	24	2	2			20	
Тема № 3. Стили поведінки в конфліктах. Гендерні конфлікти, стратегії та методи управління гендерними конфліктами	24	2	2			20	
Тема №4. Вплив воєнних конфліктів на психоемоційний стан. Психотехнології раціональної поведінки.	20		2			18	
Всього за семестр №2	90	6	8			76	

3. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1. Становлення конфліктології як науки. Методологія та методи конфліктології

Семінарські заняття №1, №2. Становлення конфліктології як науки. Методологія та методи конфліктології

Навчальна мета заняття сформувати уявлення про становлення конфліктології, про її етапи розвитку; про предмет конфліктології, її завдання та напрямки.

Кількість годин - 4 год.

Навчальні питання:

1. Становлення конфліктології.
2. Основні етапи становлення конфліктології.
3. Місце конфліктології в системі соціальних дисциплін.
4. Об'єкт, предмет та завдання сучасної конфліктології.
5. Загальнонаукові принципи дослідження конфліктів.
6. Основні методологічні принципи конфліктології.
7. Етапи дослідження конфліктів.
8. Методи дослідження конфліктів та їх характеристика.
9. Використання конфліктологічних методів в дослідженні.

Методичні вказівки.

При відповіді на запитання семінарського заняття необхідно знати. Конфлікти супроводжують всю історію розвитку людства. Навіть сам потік історії рухається у мінливих руслах конфліктів. Однак цей потік містить і певні якісно відмінні, визначальні етапи.

Вищою цінністю мислителі давнини визнавали не війну і боротьбу, а мир і злагоду. Протиріччя - центральна категорія діалектики – сучасного філософського вчення про загальних категоріях і законах розвитку природи, суспільства і людського мислення.

Серед давніх і сучасних філософів немає повної єдності в розумінні ролі протиріч, боротьби і конфліктів. Вже деякі з древніх філософів висловлювали утопічні надії на можливість створення суспільства, де будуть усунені всякі суперечності і конфлікти.

У Середньовіччя, коли утвердилася християнська релігія, заснована на ідеях людинолюбства, рівності всіх перед Богом, домогтися міцного миру між людьми знов-таки не вдалося.

Два різних підходи до розуміння природи соціального конфлікту в Новий час. У ході обговорення виявилися два різних підходи до розуміння природи соціального конфлікту, які можна визначити як песимістичний і оптимістичний.

У своєму подальшому розвитку теорія конфлікту постійно спирається на базові ідеї про природу конфлікту, висловлені видатними мислителями давнини, Середньовіччя та Нового часу.

Найбільш тісно сучасна конфліктологія пов'язана із соціологією, яка, вивчаючи суспільну думку щодо різних проблем суспільства, роблячи стосовно них власні висновки, може виявити болючі її зони, а також простежити наслідки цих явищ для суспільства. Конфліктологія як окрема дисципліна склалася в п'ятдесятих-шістдесятих роках нинішнього століття в надрах західної соціології та політології. Її предметом стало пояснення процесів життя, функціонування та розвитку суспільних систем і підсистем допомогою категорії конфлікту, що позначає зіткнення, протиборство суб'єктів, які переслідують протилежні інтереси і цілі.

У соціології загальна концепція соціального конфлікту стала складатися в кінці XIX - початку XX ст. в роботах німецьких учених Макса Вебера (1864-1920) і Георга Зіммеля (1858 - 1918). Вони довели, що конфлікти є невід'ємною частиною соціального життя.

Класичним твором сучасної конфліктології стала робота Л. Козера «Функції соціального конфлікту» (1956). Розвиваючи ідеї Вебера і Зіммеля про загальності та універсальності конфлікту, американський соціолог дав у своїй роботі глибоке обґрунтування позитивної ролі конфліктної взаємодії в житті суспільства.

Специфіка суспільних конфліктів пов'язана з оперування великими обсягами інформації, знаків, символів, знань про світ, про себе і про інших людей. Навіть ті конфлікти, які на перший погляд пов'язані тільки з матеріальними причинами, в дійсності мають багато інших аспектів, будучи пов'язані також і з твердженням статусу, ролі, престижу

Питання цільових виступів, доповідей, рефератів (письмових відповідей):

1. Соціально-історичні і теоретичні передумови виникнення конфліктології.
2. Три напрями конфліктології як науки.
3. Визначте об'єкт конфліктології, назвіть вчених з прізвищами яких
4. пов'язано становлення конфліктології як відносно самостійної дисципліни.
5. У чому проявляється взаємозв'язок між конфліктологією та управлінськими дисциплінами?
6. Назвіть прізвища вчених, з якими пов'язано становлення конфліктології, як самостійної науки.
7. Загальнонаукові методи конфліктології.
8. Спеціальні методи конфліктології

Рекомендована література.

1. Великий В.М. Конфліктологія: навч. посібник Херсон: Вид. Чуєв С.М., 2006. 340 с

2. Гетьманчук М.П., Гетьманчук П.М., Гнатюк С.С. та ін. Конфліктологія: навч. посібник Львів: ЛьвДУВС, 2016. 343 с.

3. Конфліктологія: [Підручник для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец.] / Л.М. Герасіна, М.І. Попов, Н.П. Осіпова та ін.; за ред. Професорів Л. М. Герасіної та М.І. Панова. Харків: Право, 2002. 256 с.

4. Пірен Марія. Конфлікти і управлінські ролі: соціо-психологічний аналіз. К., 2018.

5. Русинка І. Конфліктологія. Психологія запобігання і управління конфліктами: Навчальний посібник; Мін-во освіти і науки України. К.: Професіонал, 2007. 334 с.

Тема № 2. Сучасні концепції конфлікту. Функції конфлікту. Структура конфлікту та його динаміка

Семінарські заняття №3, №4, №5. Сучасні концепції конфлікту. Функції конфлікту. Структура конфлікту та його динаміка

Навчальна мета заняття сформуванню уявлення про основні концепції конфліктів та їх функції. Вміти визначати поняття конфлікту.

Кількість годин - 6 год.

Навчальні питання:

1. Концепції конфлікту.
2. Визначення конфлікту та його характеристика.
3. Понятійно-категоріальна схема опису конфлікту.
4. Функції конфліктів.
5. Міжособистісні конфлікти.
6. Внутрішньогрупові конфлікти.
7. Міжгрупові конфлікти.
8. Основні структурні елементи конфлікту.
9. Динаміка конфлікту: періоди та етапи.
10. Динаміка частоти конфліктів в залежності від їх тривалості.

Методичні вказівки.

При відповіді на питання семінарського заняття здобувачам вищої освіти необхідно знати, що сучасні концепції конфлікту являють собою третій етап у розвитку наукових уявлень про сутність і природу цього соціального явища. На першому етапі (з середини XIX ст.) На противагу ідеї, згідно з якою конфлікт різних інтересів (в основному класових) є основою евристичного принципу пояснення історії (К. Маркс), висловлювалися думки про те, що конфлікт є основним поняттям соціології, невіддільним від всього культурного життя (М. Вебер).

На думку німецького філософа і соціолога Г.Зіммеля (1858-1918), він має як позитивні, так і негативні наслідки. Козер класифікує різні типи конфліктів у відповідності зі ступенем їх нормативної регуляції. На одному кінці моделі можна помістити повністю індустріалізовані конфлікти (типу

дуелі), тоді як на його протилежному кінці виявляються абсолютні конфлікти, мета яких полягає не у взаємному врегулюванні спору, а в тотальному винищенні противника.

У конфліктах другого типу можливість досягнення згоди сторін зведена до мінімуму, боротьба припиняється тільки у разі повного знищення одного або обох суперників.

Конфлікт — це стосунки між суб'єктами соціальної взаємодії, які характеризуються протиборством за наявності протилежних мотивів (потреб, інтересів, цілей, ідеалів, переконань) чи суджень (думок, поглядів, оцінок тощо).

Для з'ясування суті конфлікту важливо виділити його основні ознаки, сформулювати умови його виникнення. Наслідки конфлікту можуть бути як негативними, так і позитивними. Для пояснення функцій соціального конфлікту слід звернутися до самопоняття "функція". У суспільних науках функція (від лат. *fundū* — здійснення, виконання) означає значення і роль, яку певний соціальний процес виконує щодо потреб соціальної системи вищого рівня.

Розрізняють явні та латентні (приховані) функції конфлікту. Явні і латентні функції конфлікту можуть бути як негативними, так і позитивними. Конструктивні функції конфлікту на особистісному рівні. Деструктивні функції конфлікту виявляються на різних рівнях соціальної системи і виражаються в різних наслідках.

Аналіз структуру конфлікту включає в себе кілька основних складових:

- конфліктуючі сторони;
- зона розбіжностей;
- уявлення про ситуацію;
- мотиви;
- дії;

1. Виникнення конфліктної ситуації. Конфлікт не виникає раптово, миттєво, йому передують приховані або відкриті соціально-психологічні процеси між особистостями або у свідомості особистості, та, нарешті, в якій-небудь групі, тобто спочатку виникає конфліктна ситуація.

2. Усвідомлення об'єктивної конфліктної ситуації. Коли суперечності стають усвідомленими і протилежна сторона відповідає реальним діям (поведінкою), конфлікт стає реальністю, бо тільки сприйняття ситуації як конфліктної породжує відповідну поведінку (із цього також випливає, що суперечність може бути не тільки об'єктивною, тобто реально існуючою, а й суб'єктивною, уявною або тільки сприйнятою такою). Для того щоб конфлікт був усвідомлений, необхідний інцидент, тобто ситуація, при якій одна зі сторін починає діяти, обмежуючи інтереси іншої сторони.

3. Інцидент, мотив конфлікту. Обставини, які сприяють створенню конфлікту, можуть бути різні. Поштовхом для вступу особистості в конфлікт буває, як правило, внутрішнє або зовнішнє спонукання, спричинене особистою реакцією на основі відношення, що вже склалося, особистості до оточуючого її середовища. Такими можуть бути зневажливий жест, міміка,

грубе, різке слово, образливий тон, фізична або моральна образа, недоброзичливий погляд, приниження гідності особи, упереджене відношення до особи, необ'єктивна оцінка результату діяльності особистості або групи, байдужість, формалізм, бюрократизм та ін.

4. Розростання та ескалація конфлікту супроводжуються зазвичай зіткненням протидіючих сторін у формі демонстративної поведінки, висловів, а іноді й фізичних дій. Це зіткнення має гострий емоційний характер і відзначається високим ступенем внутрішньої напруженості конфліктуючих.

5. Вирішення конфлікту є заключним етапом динаміки конфлікту, тому що суб'єктивне завершення не усуває причини конфлікту, найчастіше підсилює розбіжності, суперечності, розмежовує групу. Останній етап розвитку конфлікту можливий як внаслідок зміни об'єктивної конфліктної ситуації, так і за рахунок перетворення її образів, які є в учасників конфлікту.

Конфлікт виникає тільки за певних умов, зовнішніх та/або внутрішніх.

1. Зовнішні умови виникнення конфлікту в основному зводяться до того, що задоволення яких-небудь глибоких і активних мотивів і стосункі особистості стає зовсім неможливим або ставиться під загрозу.

2. Внутрішні умови або передумови займають основне місце у виникненні конфліктів. Серед них насамперед відзначаються особистісні передумови виникнення і розвитку конфліктів (конфліктність як відносна стійка особистісна властивість, деструктивні внутрішні або внутрішньоособистісні конфлікти, акцентуації характеру, ригідність мислення і поведінки, негативні стереотипи поведінки, що склалися, та ін.).

Джерела конфліктів викликають передумови і причини виникнення конфліктних ситуацій та ескалації конфліктів.

Під міжособистісним конфліктом ми розуміємо відкрите зіткнення людей у процесі їхніх взаємовідносин чи спільної діяльності, що проявляються у вигляді протилежності цілей в будь-якій конкретній ситуації.

Міжособистісний конфлікт:

- виявляє протилежність інтересів конфліктуючих сторін;
- може викликати порушення усталених відносин сторін;
- може викликати цілеспрямовані дії на шкоду іншій стороні;
- врегулювання конфлікту на користь перемоги однієї зі сторін

найчастіше не стабілізує ситуацію, а стає приводом для нового конфлікту.

У міжособистісному конфлікті беруть участь як два учасники, так і декілька. Подібний вид конфлікту є більш поширеним і може відбуватися як між колегами по роботі у межах організації, так і між найближчими людьми.

Причини міжособистісних конфліктів:

- кожна зі сторін прагне відстояти свою точку зору, мету, цінність;
- відсутність згоди в оцінці конфліктної ситуації при системі відносин між людьми, яка існує між ними на час конфлікту.

Передумови виникнення міжособистісних конфліктів:

- прагнення до верховенства однієї або усіх конфліктуючих сторін.

Подібне прагнення виявляється в бажанні домінування як через агресивність,

так і через верховенство (*надмірні розмови про свої успіхи, категоричність і безапеляційність у відносинах, постійне згадування про неприємні ситуації для іншої сторони, перекладання відповідальності на інших*);

- прояв агресивності як індивідуальної особливості людини яка свідомо створює кризові ситуації. Підвищена агресивність може стимулювати пошук можливості вирішення своїх проблем за рахунок інших;

- прояв егоїзму для досягнення сприятливих результатів, зазвичай, будь-якою ціною, незважаючи на етичні оцінки оточуючих;

- протиборство (конкуренція) характеризуються активною боротьбою індивіда за свої інтереси, відмова від співробітництва, спрямування на задоволення тільки своїх інтересів усіма можливими способами.

Ознаки міжособистісних конфліктів:

- учасники конфлікту використовують дуже широкий спектр засобів і методів боротьби, аж до повного знищення опонента;

- неконтрольованість емоцій, що не сприяє завершенню конфлікту;

- упереджене негативне ставлення учасників конфлікту до його предмету робить неможливим об'єктивне оцінювання ситуації.

Типи міжособистісних конфліктів:

- **ціннісні конфлікти**. Сутність: розбіжності між учасниками пов'язані з їхніми несумісними уявленнями щодо предмету конфлікту у (*зіткнення людей один з яких вбачає сенс життя у роботі, інший – у родині*). В систему основних цінностей людини входять його світоглядні, релігійні, моральні та інші значущі для нього уявлення;

- **конфлікти інтересів**. Сутність: інтереси учасників (їх цілі, плани, мотиви тощо) несумісні або суперечать один одному (*у подружжя виявляються різні плани з приводу проведення майбутньої відпустки*);

- **ресурсні конфлікти**. Сутність: учасники претендують на один і той же ресурс – матеріальний предмет, фінанси, одну і ту ж посаду і т.і. Кожна сторона зацікавлена в отриманні потрібного їй ресурсу, який є неподільним (*одна посада, на яку претендують двоє, один телевізор у хаті – дружина хоче подивитися серіал, а чоловік – футбол*);

- **конфлікти порушень норм і правил взаємодії**. Сутність: недотримання однієї зі сторін норм і правил взаємоприйнятної поведінки (*дотримання норм етикету; обумовлений внесок кожного з учасників у спільне виробництво; порушення «кодексу честі» представниками окремих спеціальностей – військовими, лікарями, викладачами*).

Можливі шляхи вирішення міжособистісних конфліктів:

- **ухилення**: дії, спрямовані на уникнення конфлікту через неважливість причини чи небажаність можливого результату. В управлінській діяльності подібна стратегія, хоча і може дати можливість вийти з конфліктної ситуації,

однак не дасть можливості розв'язати конфлікт, тому що залишається невирішеним предмет конфлікту;

– **пристосування**: дії однієї зі сторін спрямовані на збереження і відновлення попередніх відносин за рахунок власних інтересів. Мотивація вибору такого підходу може бути різноманітною

Питання цільових виступів, доповідей, письмових відповідей:

1. Латентні функції конфлікту, їх характеристика.
 2. Понятійно-категоріальна схема опису конфлікту.
 3. Деструктивні функції конфліктів
 4. Причини виникнення і головна сутність ресурсних конфліктів.
 5. Ціннісні конфлікти та способи їх уникнення.
 6. Передумови виникнення міжособистісних конфліктів.
1. Передумови розгортання конфлікту.
 2. Чи є зв'язок між спірною ситуацією, конфліктною ситуацією, інцидентом і конфліктом?

Індивідуальне завдання:

1. Охарактеризувати основні етапи процесу конфлікту (на прикладі).
2. Побудувати графік процесу конфлікту за його фазами (на прикладі).
3. Розібрати конфліктну ситуацію (перегляд відео) за двома моделями опису конфлікту.

Рекомендован література

1. Орлянський В.С. Конфліктологія : навч. посібник К.: Центр учб. літ., 2007. 160 с
2. Скібіцька Л.І. Конфліктологія : навч. посібник К. : Кондор, 2009. 384 с.
3. Ващенко И. В., Гиренко С.П., Хамалян Р.А. Общая конфликтология. Харьков: ОРИГИНАЛ, 2001. 239 с.
4. Берлач А. І., Кондюкова В.В. Конфліктологія: Навчальний посібник для дистанційного навчання. Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". К.: Університет "Україна", 2007. 203 с
5. Джелалі В. О. Психологія вирішення конфліктів: Навчальний посібник. Харків-Київ: Р. И. Ф., 2006. 320 с.

Тема № 3. Стилi поведінки в конфліктах. Гендерні конфлікти, стратегії та методи управління гендерними конфліктами

Семінарське заняття №6, №7, №8 Стилi поведінки в конфліктах.
Гендерні конфлікти, стратегії та методи управління гендерними конфліктами

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про основні стилі поведінки в конфліктах.

Кількість годин – 6 год.

Навчальні питання:

1. Позиції та стилі поведінки учасників конфлікту.
2. Класифікація та визначення «конфліктних» у спілкуванні людей.

3. Моделі поведінки в конфлікті.
4. Типологія та визначення «конфліктних» у спілкуванні людей за К.Томасом.
5. Стратегії управління конфліктом
6. Шляхи розв'язання конфлікту.
7. Гендерні конфлікти, методи управління гендерними конфліктами.

Методичні вказівки

Виділяють три основні стилі поведінки: деструктивний, коригувальний і прогностичний. Деструктивний стиль поведінки заперечує можливість поступок і компромісів, що розцінюються як прояв слабкості.

Коригувальний стиль характеризується відставанням оцінки ситуації, тому реакція на конфлікт виникає вже після його початку. Прогностичний стиль характеризується заздалегідним проведенням аналізу небезпечних зон, що найчастіше дозволяє уникнути небажаних конфліктів. Типи конфліктних особистостей варто розбити на два різновиди: ситуативно-конфліктні і перманентно-конфліктні. Для першого різновиду людей конфліктність – це не властивість характеру, а реакція на конкретну ситуацію. Їх готовність в окремих випадках йти на конфлікт викликається відсутністю іншого виходу з конфліктної ситуації. Другий різновид людей - індивіди, для яких конфліктність – постійна властивість власного характеру і поведінки. Детальніше розглянемо головні стилі вирішення конфлікту, в основу яких покладено систему, яку називають методом Томаса — Кілмена (метод розроблений К. Томасом і Р. Кілменом у 1972 році).

У будь-якому конфлікті існують, як правило, три шляхи його розв'язання:

найлегший, але не завжди реальний: змінити себе або змінити своє ставлення до проблеми;

найважчий, а тому практично нереальний: змінити опонента, його думку, вплинути на нього в потрібному нам напрямі;

найоптимальніший і реальний: знайти взаємоприйнятний варіант вирішення проблеми й боротися за його реалізацію.

Можливі шляхи вирішення конфлікту полягають у пошуку відповідей на питання:

Що б я зробив для розв'язання конфлікту?

Що міг би зробити для цього партнер?

Які загальні цілі, в ім'я яких необхідно знайти вихід з конфлікту?

При цьому вам належить:

проявити увагу й доброзичливість до співрозмовника;

проявити терпимість до особливостей партнера, показати своє щире співчуття;

бути стриманим, контролювати свої рухи, мову, міміку;

спробувати зрозуміти, що саме привело людину до її нинішнього стану, які явні або приховані мотиви;

дати співрозмовникові повністю виговоритися, уважно вислухати його;

хороший ефект дає техніка прямого повтору, інтерпретації або узагальнення

почутого тим самим людині дають зрозуміти, що її почули;

скоротити соціальну й фізичну дистанцію до оптимального рівня;

відволікти увагу партнера від болючого питання хоча б на короткий час, при цьому можуть бути використані будь-які прийоми ? від прохання пересісти

на інше місце, подзвонити, записати щось до висловлення якої-небудь безглуздої думки, жарту;

підкреслити спільність ваших інтересів, цілей, завдань;

висловлювати співрозмовникові не готові оцінки й думки, а свої почуття, стани, викликані його словами; це змусить вашого партнера відповідати вам не однозначно, а розгорнуто, мотивовано, з поясненням своєї позиції;

перш ніж відповідати на критику, зауваження, докори, потрібно чітко усвідомити що конкретно мається на увазі; ви повинні бути впевнені, що правильно все зрозуміли.

Хоча в кожному окремому випадку причина конфлікту зовсім конкретна, всі конфлікти мають подібну основу: фактичне положення справ суперечить очікуванням людей. Якщо це так, то можна намітити два стратегічні шляхи розв'язання конфлікту: або перебудувати реальність під очікування опонентів, або спробувати змінити ставлення опонентів до існуючого положення справ. А практично найчастіше потрібно діяти одночасно по обох напрямках.

1. Створіть атмосферу співпраці. З моменту першої зустрічі конфліктуючих сторін і потім на початку кожної наступної зустрічі варто провести кілька хвилин у неофіційній бесіді.

2. Проявіть прагнення до відкритості спілкування. Підготуйте до переговорів необхідну інформацію. Із самого початку домовтеся про термінологію, щоб виключити різне розуміння тих самих слів.

3. Визнайте наявність конфлікту. Як не дивно, це буває найскладніше.

4. Домовтеся про процедуру. Якщо конфлікт визнано й очевидно, що він швидко не вирішиться, то замість того, щоб продовжувати марні суперечки, домовтеся, де, коли і як почнете спільну роботу з його подолання.

Питання цільових виступів, доповідей, письмових відповідей:

1. Змагання (конкуренція) - прагнення домогтися своїх інтересів на шкоду іншому.

2. Пристосування - принесення в жертву власних інтересів заради іншого.

3. Компроміс - угода на основі взаємних поступок; пропозиції, варіанту, що знімає виникле протиріччя.

4. Уникнення - відсутність прагнення до кооперації і відсутність тенденції до досягнення власних цілей.

5. Співробітництво - учасники ситуації приходять до альтернативи, яка повністю задовольняє інтереси обох сторін.
6. Витоки та причини гендерних конфліктів.
7. Дві моделі опису конфлікту: структурна і процесуальна.
8. Невроз – як одна з причин конфліктної поведінки.
9. Роль комунікативних бар'єрів у виникненні конфліктів.

Індивідуальне завдання.

- 1.Скласти соціально-психологічну характеристику конкретної конфліктної ситуації.
- 2.Проаналізувати сучасні шляхи пошуку причин конфліктів.
- 3.Заповнити таблицю на основі Методика визначення переважного стилю поведінки особистості в конфлікті К.Томаса.
- 4.Зробити аналіз методики дослідження міжособистісного сприйняття у конфліктній ситуації А.І.Тащевої (модифікація О.В.Місенко).
- 5.Охарактеризувати методику «Управління міжособистісними конфліктами» (Д.Веттен, К.Камерон).
- 6.Проаналізувати методику «Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів» (П.П.Хеппнер, І.Х.Петерсен).

Рекомендована література

1. Скібіцька Л.І. Конфліктологія : навч. посібник К. : Кондор, 2009. 384 с.
2. Берлач А. І., Кондрюкова В.В. Конфліктологія: Навчальний посібник для дистанційного навчання. Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". К.: Університет "Україна", 2017. 203 с
3. Джелалі В. О. Психологія вирішення конфліктів: Навчальний посібник. Харків-Київ: Р. И. Ф., 2006. 320 с.
4. Орлянський В. С. Конфліктологія: Навч. посібник для вузів; Мін-во освіти і науки України, Запорізький нац. техн. ун-т. К.: Центр учбової літератури, 2007. 159 с.
5. Русинка І. Конфліктологія. Психологія запобігання і управління конфліктами: Навчальний посібник; Мін-во освіти і науки України. К.: Професіонал, 2017. 334 с.

Тема № 4. Вплив воєнних конфліктів на психологічний стан. Психотехнології раціональної поведінки

Семінарське заняття №9, №10: Вплив воєнних конфліктів на психологічний стан. Психотехнології раціональної поведінки

Навчальна мета заняття сформулювати уявлення про вплив воєнних конфліктів на психологічний стан та про психотехнології раціональної поведінки, реабілітації

Кількість годин - 4 год.

Навчальні питання:

1. Вплив воєнних подій на психологічний стан
2. Способи самоусвідомлення воєнних подій
3. Арт-терапія як метод психологічної корекції емоційно-особистісних проблем учасників конфлікту
4. Бібліо-терапія як психотерапевтичний метод подолання конфліктів
5. Вигадування історій як метод переструктурування конфліктної ситуації.
6. Танцювальна терапія як метод психологічного захисту особистості в конфлікті.

Методичні вказівки.

Тих, хто розповідає свої власні воєнні історії, можна виділили кілька основних типів :

? *«Історія успіху»* - про те, як на війні автору та його товаришам щось вдалося, як він став сильнішим, кращим, досягнув певного успіху. Ці історії можна віднести до «чоловічих» історій, де успіх є позитивним бажаним результатом власних зусиль і самої події. Серед таких були ті, які на війні отримали військове звання, врятували життя людей, запобігли небезпечним ситуаціям і втратам, виконували відповідальні завдання тощо.

? *«Історія поразки»* - як помилки, труднощі, слабкодухість, страх завадили, як усе стало гірше, як я змінився в гіршу сторону, як усе було добре, а стало погано. Часто в якості поразки оцінюється хвороба, поранення, інвалідність, отримані в результаті бойових дій, обстрілів тощо. Для таких події війни є найбільш травматичними, оскільки пов'язані не лише з самою подією війни, а й з хворобою і зміною життя внаслідок неї. Вони обурюються несправедливістю, в групових обговореннях їхні почуття (злість, агресія, відчай, розпач, обурення, гнів) захоплюють інших учасників взаємодії і виражаються як вербально, так і невербально

? *«Історія зради»* - характерна саме для ветеранів війн (А. Г. Караяні, Л.А.Китаєв-Смик та ін.), які, повертаючись з війни, не бачать належної оцінки і визнання своїх заслуг від оточуючих, а надто в Україні, де ставлення до учасників війни буває неоднозначним. Ця історія наявна у тих військових, хто стикнувся з несправедливістю на службі, побував у т.зв. «котлах», кому доводилося виконувати накази командування, з якими вони не були згодні. А також у тих, хто має претензії до командування, обурюється і відчуває гнів до вищих чинів та інстанцій у цій війні, хто зіткнувся з фактами військових злочинів, незаконних дій командирів тощо.

Слід зазначити, що ця історія одна з найбільш розповсюджених серед усіх розповідей у ветеранів, з неї часто починалося знайомство з психотерапевтом поза межами кабінету психологічної допомоги, про це найчастіше вони вели розмови між собою. В цій темі багато травматичних неприємних почуттів, як відомо, у ветеранів війни почуття справедливості є загостреним, а агресивність підвищена, тому більшість дослідників

наголошують на тому, що в буденних розмовах з солдатами оточуючим краще не зачіпати таких тем, оскільки можна наразитися на їхню агресивність і призвести до серйозних конфліктів (Є.В.Лопухіна, Ф.Пьюселік, Н.Сарджвеладзе та ін.).

Фізіологічні дослідження виявили вплив мистецтва на різні системи людини: здатність підвищувати чи знижувати тиск, збільшувати темп респірації. Було виявлено посилюючий вплив музичних подразників на пульс, дихання, залежно від висоти, гучності звуку, тембру й тональності музичного твору.

Крім того, у процесі сприймання мистецьких творів відбуваються довільні неусвідомлені позитивні зміни. Даний процес науковці розглядають як різновид нервово-м'язової активності людини, породженої мистецтвом. З погляду психологічного механізму здійснення перцептивна вокалізація є посиленою (і водночас спрощеною) формою моторного компонента сприймання: звучання музики, наприклад, стимулює м'язову вокальну реакцію слухача і певною мірою відбивається в ній. При цьому вібрація музичних звуків співпадає з м'язовою реакцією слухача не лише за структурою сигналів, але й за їх динамічною характеристикою.

Таким чином, формується візерунок м'язових знаків, які специфічно пов'язані зі слуховими враженнями і виконують роль своєрідного каталізатора слухових реакцій.

Водночас, слід зазначити, що співтворча активність найбільшою мірою виявляється у процесі сприймання слухачем саме пісенних (вокально-хорових) творів, оскільки рефлексорному м'язовому відтворенню найлегше піддається вокальна мелодія, або ж побудова з пісенним викладом музичної думки.

Тому, переживаючи конфліктну ситуацію, людина нерідко дає вихід негативним емоціям не у плачі, а в пісні. Саме так народилися тужливі ліричні та побутові пісні про сирітську долю, нелюба, втрачене кохання тощо. Процеси виконання і сприймання музичних творів, їх заспокійливого чи збуджуючого впливу на особистість, на думку психологів, перебувають між собою у тісному генетичному й функціональному взаємозв'язку.

Особливістю музичної перцепції є те, що у її ході слухач мимовільно ідентифікує себе з героями народнопісенних творів, переймаючи їх настрій (у психології цей процес називається емоційна децентрація). Означений фактор зумовлює можливість використання народної пісні як ефективного сугестивного й психокорекційного засобу, який природно й непомітно для людини торкається найпотаємніших струн її душі й справляє психологічний вплив, збуджуючи яскраві емоційні переживання та естетичні почуття, які створюють основу для гармонізації її внутрішнього стану, особливо у конфліктній ситуації.

Вираження у пісні чи в музикуванні власних емоцій допомагає особистості опанувати їх, раціонально осмислити сутність конфлікту і спокійно та виважено підійти до пошуку шляхів його розв'язання.

Питання цільових виступів, доповідей, письмових відповідей:

1. Зцілення мистецтвом під час війни.
2. Вплив музичних творів на психоемоційний стан військових
3. Психологічні травми українців під час російсько-української війни, способи їх уникнення.
4. Як захистити психологічне здоров'я під час війни?

Індивідуальне завдання.

1. Проаналізувати на конкретних прикладах вплив художніх творів на фізичний стан поранених бійців під час Другої світової війни.
2. Охарактеризувати сучасний досвід реабілітацій поранених бійців ЗСУ засобами арт-терапії.
3. Провести модульний соціотест Анцупова (МСА): його призначення та переваги.
4. Дати характеристику «Трансактному аналізу конфліктів» (метод тестування і рішення ситуаційних завдань).

4. Рекомендована література:

Основна

1. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 564 с.
URI:https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/445/1/Гуменюк_соціальна_конфліктологія_2015.pdf
2. Герасіна Л.М., Требі М.П. Конфліктологія : навч. посіб. Харків. : Право, 2012. 128 с.
URI:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/Konfliktologiy_2012.pdf
3. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Х. : Право, 2012. 128 с.
URI:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/Konfliktologiy_2012.pdf
4. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія: навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.
URI:https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/10152/1/Матвійчук_Т._Конфліктологія.pdf
5. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. К. : Центр учб. літ., 2018. 175 с.
URI:https://resource.odmu.edu.ua/chair/download/111775/dEYMgVyF2oQMwrEwf0OHCw/Конфліктологія_та_теорія_переговорів.pdf

Додаткова

1. Ващенко І. В. Кляп М.І. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. К. : Знання, 2013. 407 с.
URI:<https://aau.academy/documents/11/КОНФЛІКТОЛОГІЯ.pdf>
2. Демиденко Н., Мовчан С. Вплив психологічного аспекту на формування корупційних нахилів громадян. *Протидія корупції : правове регулювання і практичний досвід*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 3 грудня 2021р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. С. 78-81.
URI:<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11227>
3. Демиденко Н.М. Гендерний паритет на українських землях у XIV-XVII ст.: права жінки у шлюбі. *Вісник національного університету міністерства оборон України*. 2023. №4. С.66-71.
URI:<http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/280098/276317>
4. Демиденко Н.М. Психологічні аспекти впливу засобів масової інформації в умовах війни : із досвіду Великої Британії. *Підготовка правоохоронців у системі МВС України в умовах воєнного стану* : зб. Наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 181-183.
URI:<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12565>
5. Ніколаєнко С.О. Особливості психологічної допомоги учасникам військових дій при посттравматичному стресовому розладі. *Світогляд-*

- Філософія-Релігія. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2014. Вип. 7. С. 51-62.
URI:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=sfr_2014_7_8
6. Словник-довідник термінів з конфліктології / За ред. М. І. Пірен. Київ. Чернівці: Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2016. 189 с.
URI:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
7. Тюріна В., Солохіна Л. Вплив воєнних конфліктів на психічне здоров'я людини: короткий огляд зарубіжних досліджень. *Особистість. Суспільство. Війна*. Матеріали Міжнародної конференції. Харківський національний університет внутрішніх справ. 2022. С.116-118. <https://dspace.univd>
8. Черкашин А.І. Зарубіжний досвід виховання особистості працівника правоохоронних органів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі, 2011. Випуск 14. С. 246-253. URL: **URI:**http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2011_14/files/P1411_39.pdf.
9. Шевченко Л. О., Романчик Т.С. Гендерні особливості ціннісних орієнтацій правоохоронців. *Право і безпека*. 2011. № 1 (33). С. 197-201. URL: **URI:**http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_1/PB-1/PB-1_43.pdf.

Інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

1. Закон України «Про Національну поліцію» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379).
URI:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page>.
2. Наказ МВС України «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України».
URI:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1769-12>.
3. Наказ МВС України «Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» затверджене від 26.01.2016 № 50.
URI:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16/paran10#n10>.
4. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України.
URI:<http://www.scourt.gov.ua>
5. Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ. **URI:**<http://www.sc.gov.ua>
6. Офіційний веб-сайт СБУ.
URI:<http://www.sbu.gov.ua>
7. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.
URI:<http://www.gp.gov.ua>
8. Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури. **URI:**<http://www.vkka.gov.ua>
9. Офіційний веб-сайт сайту Національного центрального бюро Інтерполу в Україні. **URI:**<http://www.icpo.centrmia.gov.ua>
10. Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
URI:<http://www.pravoznavec.com.ua>